שדרות 6 למרץ 2018 – פתיח

שלום לכולם, צהריים טובים,

כפי שנאמר, אני עורכת בימים אלה מחקר מדיניות בעבור המכון הישראלי לדמוקרטיה בנושא "מימון תרבות וממלכתיות" העתיד להתפרסם בהמשך השנה. מושג הממלכתיות תורם הקשרים חדשים וחשובים, בעיני, לנושא, אבל היום ביקשנו לדון בנושא הבסיסי והיסודי: חופש הביטוי ומימון התרבות.

הפעילות התרבותית, הן של היוצר והן של הצופה, היא ממהותה ביטוי. ביטוי באופנים שונים, המערבים את יכולותיה המגוונות של נפש האדם, יצירתיות, דמיון, רציונל וחושים. הרבדים הרבים של העשייה התרבותית מתווספים לאופני הביטוי המילוליים והרציונליים, מעמידים מגוון אפשרויות למימוש עצמי והגשמה של היחיד ולהשתייכות לזהות קבוצתית, לשמירת מורשת וזהות בין דורית, וכמובן – לליבון עמדות, השקפות, ערכים ונורמות ביחס למציאות על כל רבדיה, כולל ביחס למציאות חברתית ופוליטית. התרבות מאפשרת נגישות רחבה של יחידי החברה ורמת מעורבות גבוהה, וגם בכך מיוחדת תרומתה לשיח הכללי, ולשיח הדמוקרטי.

מאידך, עשייה תרבותית במובנה המלא מחייבת מימון ציבורי והוא אינו בגדר מותרות בעבורה. זאת, למימון תשתיות ומנגנונים התומכים בעשייה ובהכשרה ואלה התומכים בשימור היצירה התרבותית והנחלתה. עשייה תרבותית מחייבת מימון ציבורי גם על מנת לאפשר ביטוי תרבותי ונגישות לקבוצות אוכלוסייה קטנות יחסית כמו מיעוטים ואוכלוסיות בפריפריה גיאוגרפית או חברתית. כך גם דינה של עשייה תרבותית חדשנית, שתתקשה להתפתח ולקיים את תפקידה כמובילת שינוי, ללא סיוע.

שני יסודות אלו מוצעים כתשתית לדיון: המשמעות העצומה של העשייה התרבותית במובנים של חופש הביטוי וההזקקות המובנית של התרבות למימון ציבורי.

מחיבור יסודות זה נגזרת הגישה בדבר המעמד המיוחד של המדינה בבואה לסייע לתחום התרבות, היא הדרישה כי על המדינה לנהוג, ביחס לסיוע בתחום התרבות, באופן המאפשר את הביטוי.

כידוע חופש הביטוי נבחן ביכולת הסבילות לאמירות מאתגרות, מרגיזות ומקוממות, החורגות מן המוכר והמקובל. כדהדבר גם ביחס לתרבות – תרבות חדשנית ומודרנית או תרבות בעלת מסר חברתי ופוליטי לא קונסנזואלי.

ידוע גם כי חופש הביטוי אינו זכות מוחלטת, ויש לאזנו מול זכויות אחרות - שלום הציבור, בטחון המדינה, פרטיות ושם טוב. לשם כך קיימים הסדרים בדין הכללי. הדין הכללי קובע הוראות גם בענין איסור הקריאה לחרם כנגד המדינה ומקנה סמכות לשלול תמיכה בגין פעילות **לאחר התקיימה** ואשר נמצא כי היה בה משום פגיעה במדינה באופנים שהוגדרו בחוק.

הגבלות אלה שונות מהותית מן ההצעות לבחון **מראש** תוכן של פעילות תרבות כתנאי לתמיכה. בהצעות אלה טמון חשש לפגיעה בחופש הביטוי, כאשר יופעל שיקול הדעת המוקדם של נותן

התמיכה לגבי משמעותו ופרשנותו של התוכן המוצע. על משמעות האפשרות לצנזורה עצמית - לא נכביר מלים.

לאור היסודות שהצענו כתשתית לדיון - ברור מדוע מתעורר קושי של ממש כאשר מבקשים להטיל מגבלות ביטוי שיהיו מיוחדות לעשייה התרבותית, ומדוע קיים קושי מובנה בטענה שחופש הביטוי בתרבות לחוד ומימון ציבורי שלה לחוד. העובדה שהתרבות נזקקת למימון ציבורי הופך אותה לתלויה בממון הציבורי, ולמוחלשת לעומת אופני ביטוי אחרים. מצופה מן הממון הציבורי לכבד את המהות ה"ביטויית" של העשייה התרבותית, כדי לקיימה ולהבטיח את חיוניותה. מצופה כי לא יעשה שימוש במעמדו כדי להטות את הביטוי, למנוע אותו, להגביל האוטנטיות והחיוניות שלו ולפגוע ביכולתו להוות תשתית להגשמה עצמית ולשיח הציבורי, מעבר למתקיים לפי הדין הכללי.

ד"ר אדם שנער טוען במאמרו החדש כי ההיבט הדמוקרטי של פעילות התרבות אף עשוי לחייב את הממשלה לסייע פוזיטיבית לביטוי תרבותי ביקורתי, בשל "עקרון אי -ההנצחה", קרי שלטון נדרש לסייע לאפשרות קיומה של ביקורת, לטובת אפשרות החלפתו, ואל לו לפעול להשתקת ביקורת באופן העלול הביא להנצחת שלטונו.

לפגיעה בחיוניות ובאוטנטיות של התרבות נודע מחיר גם במישור הזכות להגשמה העצמית. זכות זו יסודה בגישה הליבראלית, כפי שנדונה בספר חדש פרי עטו של פרופ' מנחם מאוטנר. בהתאם לניתוח זה של הגישה הליבראלית, המדינה מחוייבת ליצור תנאים מתאימים שיאפשרו לפרט הגשמה עצמית. בכלל זאת, נוכח מרכזיות התרבות והאמנות בהגשמה העצמית – את אפשרות היצירה התרבותית וצריכתה.

ארוכה היריעה ולא אפרוש את כולה היום. לא אוכל להתייחס למשל לשאלת ההשוואה הבינלאומית, והאבחנות שיש לאבחן. באתי לשמוע יותר משבאתי להשמיע, ואני מבקשת להודות לכל אחד ואחד מן הנוכחים היקרים שנענו לבקשותי והסכימו לבוא ולהשתתף בדיון זה. ביקשנו לקבץ כאן מגוון גישות ונקודות מבט ונסיון מתוך כוונה לצאת מועשרים יותר בסופו של דיון.

ועניין אחרון -

אני תקווה שיהיה זה דיון ראשון מבין רבים, שיקדם שיח ציבורי מפרה, משתף ורב תחומי. קיום שיח ציבורי מתמיד ומעמיק במדיניות תרבות הוא מהותי לתחום;

ליבון ציבורי המציף את מורכבות עולם היצירה, התפתחויות, גישות וזהויות השונות, בחינה מתמדת של הפתיחות לתרבות על כל גווניה, יחסי מרכז ופריפריה, תרבות קאנונית, הגמוניה ורב תרבותיות;

ובמיוחד - ליבון ציבורי מתמיד ופתוח, בשיתוף ואף הובלה של הגורמים הציבוריים מטעם המדינה, עשוי להבטיח קידום הבנה והסכמות ביחס לתפקידי המדינה בתחום התרבות ואיתור דרכים מתאימות לקידומה התרבות לטובת החברה הישראלית.